

Горан М. Максимовић¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департаман за српску и компаративну књижевност

Оригинални научни рад
УДК 821.163.41-31.09 Жикић С.
Примљен 4. 9. 2011.

ДВА РОМАНА ИЗ РУКОПИСНЕ ЗАОСТАВШТИНЕ ПРОТОЈЕРЕЈА СИМЕ ЖИКИЋА

(Говор срца, На своје послу)

У огледу су анализирана два романа (*Говор срца* и *На своје послу*) из рукописне заоставштине протојереја Симе Жикића (1878-1964). Указано је на вријеме настанка и редиговања наведених рукописа (период између два свјетска рата и године непосредно након окончања Другог свјетског рата), а затим је интерпретирана идејна и умјетничка страна наведених дјела. Указано је жанровску типологију, на романескну композицију, на доминантне умјетничке поступке, на карактеризацију јунака, на укрштање биографских чињеница и догађаја из стварног живота и историје са фикционалним приповиједањем и елементима приповиједне фантастике. У завршном дијелу огледа указано је на вриједносну страну анализираних дјела и на њихово мјесто у историји српске књижевности прве половине 20. вијека.

Кључне ријечи: рукопис, књижевна заоставштина, роман, биографија, фикција, фантастика, облици приповиједања, композиција, жанровска типологија

1.0. У књижевности, као и у целокупној српској култури и умјетности, познато је да постоје бројни текстови и многа дјела, постоје ствараоци и свједоци, који су након смрти доживљавали парадоксалну судбину готово потпуног занемаривања и нестајања, а затим и необјашњивог израњања њиховог дјела из таме заборавља. Тиме би обично долазило и до потпунијег обновљеног интересовања за њихову личност, те васкрсава-

¹ goranm@filfak.ni.ac.rs

ња негдашњег њиховог значаја у времену духовних потомака и сродника. Једну такву драгоцјену појаву и дјело с краја 19. и из прве половине 20. вијека, проналазимо у личности протојереја Симе Жикића (Зајечар, 1878-Књажевац, 1964), књижевника и сликара, свештеника и просветитеља (Милошевић-Мицић 2010: 7-11).

Два романа овога аутора *Говор срца* и *На своје послу*, која су уз бројне друге рукописе сачувана у породичној заоставштини пишчевих потомака, а потом су заслугом Владане Стојадиновић, као уредника и приређивача ушла у издавачки план Едиције „Завештање“ Народне библиотеке „Његош“ из Књажевца 2010. и 2011. године, углавном су написана у раздобљу између два свјетска рата, а дефинитивно су уобличени и редиговани непосредно у годинама по завршетку тог рата (Стојадиновић 2010: 277-279). Први од наведена два романа, *Говор срца*, објављен је дјелимично као приповијетка под насловом „Кад срце говори“ у књажевачком листу *Заглавак* 1935. године, а потом је у цијелости публикован 2010. године, а други роман *На своје послу* објављен је по први пут 2011. године. И један и други романескни рукопис објављени су као прва и друга књига поменуте едиције „Завештање“.

1.1. У обимној необјављеној књижевној заоставштини овога аутора, нарочито вриједно мјесто заузима рукопис романа под насловом *Говор срца*, који је тематски везан за простор Ниша и јужне Србије, те за бројне друге балканске просторе (Косово и Метохија, Скадар и Албанија, Крф и Грчка, Скопље и Македонија), у судбоносним историјским годинама балканских ратова и поготово Првог свјетског рата. Кратак осврт на жанровску типологију овог дјела упућује нас на закључак да се ради о „развојном“ типу романа или роману „личности“ у којем је испричано породично поријекло, дјетињство, школовање и одрастање, а затим и целокупна тегобна животна судбина, те изложена сложена карактеризација главног јунака Димитка Мунчића из Ниша, који је стицајем историјске судбине, иако је био обичан нишки кафеџија, постао учесник и свједок неких од најкрупнијих историјских догађаја везаних за судбину српског народа из година балканских ратова и Првог свјетског рата. У том погледу, рукопис романа *Говор срца* у жанровском погледу представља веома захтјевну грађевину, у којој „развојни“ тип романа, иначе доминантан у уводним поглављима дјела, прераста у „историјски“ роман или роман „времена“, у којем васкрсавају бројни аутентични догађаји (повлачење српске војске преко Албаније у јесен и зиму 1915. године, вријеме проведено на Крфу (1915-1918), велика ратна офанзива српске и савезничке војске и пробој Солунског фронта 1918. године), као и бројне конкретне појаве и личности (Војвода Вук, Војвода Степа Степановић, Краљ Пе-

тар Први Карађорђевић, Краљ Александар Карађорђевић, албански вођа Есад-паша и слично). Са треће стране, у жанровском погледу рукопис романа *Говор срца* можемо читати и као роман „простора“ или „друштвени“ тип романа, у којем се сусрећемо са аутентичном сликом приватног и јавног живота у јужној Србији на размеђу 19. и у првим деценијама 20. вијека. Односи се то прије свега на породичну и социјалну слику патријархалног свијета, на начин живота обичног човјека, на начин одијевања, исхране и дјеловања у друштвеној заједници, на љубавне и емотивне односе, на уговарање и склапање бракова, на привређивање и економски опстанак и слично. У том смислу, издваја се јунакова апотеоза родног града Ниша, као оног уточишта у којем обичан човјек проналази сигурност и постојаност. Посебну умјетничку драгоценост, када је ријеч о тој друштвеној слици свијета, представља дочаравање аутентичног приватног и јавног живота, а поготово обесправљености српског народа у годинама њемачке и бугарске окупације у току Првог свјетског рата, те бруталног погрома српског свештенства и угледних личности од стране бугарских националиста, који су на сваки начин настојали да униште српски идентитет, језик и националну свијест, вођени илузијом великобугарске идеологије и увјерени да се српска војска, држава и династија никада неће опоравити од ратног пораза из 1915. године.

Таква сложена жанровска типологија значајно је утицала и на разноврсну композициону структуру дјела и веома необично организовање романескног приповиједања. Основна стојна тачка свезнајућег романескног наратора је само привидно објективна, што писцу омогућава да у широком спектру захвати велики број догађаја и личности, те да обухвати огромне просторе. Наративна објективност нарочито је наглашена у приповиједању дјетињства и дјечаштва, школовања и одрастања главног јунака, да би у каснијим поглављима, у којима доминирају слике рата и јединке ухваћене у ковитлац војне катаклизме читавог једног народа, дошло до наглашене субјективизације стојне тачке приповиједања и успостављања наглашене „блискости“ између писца и главног јунака. Отуда, у ратним поглављима романа, Димитко Мунчић постаје „повлашћени“ јунак, који се налази у непрестаном „дослуху“ са писцем, као документаристом и фиктором, као творцем умјетничке слике свијета. Из те врсте наративне повлашћености рађају се неке од најупечатљивијих страница романа, као што је драматично повлачење јунака, у редовима српске војске, преко сњезних гудура Проклетија, као што је застрашујуће пропадање јунака кроз сњезни смет и упадање у вучију јазбину, гдје се суочио са чопором ових изгладњелих животиња, као што је трагична сцена рањавања главног јунака од једног албанског екстремисте, приликом преноћишта српске војске у селу Беглик-хан, као што је бомбардова-

ње италијанске авијације на српску војску на пристаништу у Љешу, приликом укрцавања на француске лађе за пловидбу према Крфу, као што су описи марша изгладњеле и одрпане српске војске испред италијанске амбасаде у Драчу, само да би из ината, а након наредбе војводе Степе Степановића, показали ухрањеним и уштирканим италијанским карабињерима, да је још увијек жив слободарски дух српске војске, те да га не могу уништити никакве ратне недаће и страдања.

Вјешто обликоване и доживљене форме наративне субјективности, које само потврђују да је било основано пишчево настојање да ратне године дочара кроз „говор“ јунаковог срца, проналазимо и у приказивању љубавних епизода главног јунака, најприје са дјевојком Анђом, која је са родитељима у току балканских ратова била добјежала из Крагујевца код родбине у Ниш, а затим се у току њемачке окупације Крагујевца у току Првог свјетског рата била удала за њемачког љекара. Још доживљеније и увјерљивије љубавне епизоде главног јунака проналазимо у приказима његовог упознавања са младом Гркињом Агатом у Крфу, која је касније приликом пробоја Солунског фронта била пошла заједно са српском војском само да би пратила Димитка, те која је приликом јунаковог рањавања у току херојског пробоја линије Солунског фронта на вису Соколу, на Кајмакчалану, одиграла пресудну улогу у његовом спасавању и каснијем лијечењу у солунској болници. Наглашену субјективност проналазимо и у сценама трагичне погибије дјевојке Агате у вагону воза у близини Скопља, када је са љубљеним, а очигледно несуђеним младићем, путовала из Солуна у Ниш, спремна да се уда за њега и да се пресели и живи у Србији.

Сложена романескна жанровска типологија и разноврсна наративна доприносијели су и стварању веома необичне и захтјевне романескне композиције, тако да се може говорити о укрштању два композициона модела: степенастог и проспективног обликовања романескне приче (године дјетињства, ратни догађаји, повлачење српске војске преко Албаније), са паралелним романескним склопом, са укрштањем проспективне и ретроспективне наративне приче (у наизмјеничном приказивању, са једне стране, онога што се дешавало међу српским војницима у Скадру, а потом на Крфу, са оним што се, са друге стране, одиграло у окупираној Србији, у Нишу и Крагујевцу, али и у Прокупљу, приликом буне коју је против бугарске окупаторске власти био подигао на Јастрепцу српски народ 1917. године). У том смислу, веома функционална наративна улога остварује се преко употребе форме „писама“, као изразито субјективне приповиједне перспективе, која има, са једне стране, функцију унутрашњег монолога, а са друге стране, функцију одложеног дијалога између главног јунака и њему драгих и блиских људи, који су били остали у окупираној отаџбини.

Такве разноврсне и сложене жанровске, наративне и композиционе перспективе, створиле су убједљиву и доживљену слику умјетничког свијета, а трагично скончање главног јунака романа, Димитка Мунчића, који је био херој солунског пробоја и прохујалих ратова, који је прошао ратни пут од обичног војника, преко поднаредника до капетана, који је био носилац ратног ордена „Карађорђевог звезде с мачевима“, а по завршетку рата, те поготово након губитка вољене и пожртвоване дјевојке, завршава у алкохолизму, као губитник који није имао снаге да пронађе своју срећну животну звијезду у толико жељеном и сањаном миру и животу у свом родном граду и отаџбини (Максимовић 2010: 272-277).

1.2. У композиционој основи романа *На своје послу*, који у поднаслову носи одредницу „роман из свештеничког живота“, налазе се двије наративне равни којима су суштински одређена и типолошка својства дјела. Прва наративна равна представља хронолошко казивање о развојном путу главног јунака дјела, српског православног свештеника Василија Теофановића, од раног дјетињства, преко школовања, добијања епархије и женидбе, каснијег преданог богослужења у епархији Чурушкој, до трагичне смрти у јануару 1942. године, приликом злочиначких рација које су окупатори, мађарски фашисти, починили над Србима и Јеврејима у Новом Саду и другим насељима дуж читаве српске Војводине. У тој наративној равни роман посједује препознатљива типолошка обиљежја романа личности или васпитног романа, у којем се у средишту приповиједања налази психолошка карактеризација и развојни животни пут главног јунака. У другој наративној равни долази до изражаја поступак асоцијативних амплификација и обликовања читавог низа дигресија у којима се расправља о социјалном статусу српских православних свештеника, у којима се излажу полемичке идеје о потреби промјена крутих канонских рјешења о забрани по којој свештеници нису имали право да склопе други брак чак ни онда када би трагично или усљед болести остали без брачних сапутница и када су бројну њихову малољетњу дјецу остављали без праве породичне његе и бриге. У тој наративној равни која је комплементарна са бројним полемичким чланцима Симе Жикића и Василија Теофановића објављиваним у *Веснику српске цркве* и *Српском Сиону*, као и неким другим црквеним листовима у периоду између два свјетска рата, дјело поприма типолошка својства романа есеја или романа расправе.

У тој првој и доминантној наративној равни, у којој се у средишту пажње налази обликовање животног пута и животних страдања главног јунака дјела, иначе стварне личности и пишевог савременика, пријатеља и истомишљеника у борби за остварење нових социјалних и канонских пра-

ва срpsких православних свештеника, долази до снажног укрштања ауто-биографских конотација из стварног пишевог живота са биографским појединостима из стварног живота Василија Теофановића, који је заиста био свештеник у Чуругу дуже од педесет година (1889-1941), све до пензионисања, а потом и до смрти 1945. године. Остао је упамћен по томе што је на његов предлог сазидан иконостас цркве Светог вазнесења господњег у Чуругу и што је тај иконостас осликао чувени сликар Ђорђе Крстић. То је могуће препознати на основу упоређивања појединих романескних епизода са рукописом Жикићевих за сада необјављених мемоара, као и са полемичким црквеним расправа и чланцима публикованим у појединим тадашњим часописима и листовима. У тој равни Жикић са много успјеха приказује не само животни пут главног јунака, већ и друштвени амбијент и околности у којима се често морао да сналази *на своје послу* овај предани свештеник, тако да романескни текст посједује и значајна типолошка својства социјалног романа, на основу којих је могуће веома прецизно реконструисати приватни и јавни живот у српском друштву између два свјетска рата. Са треће стране, посебно у завршним поглављима дјела, у тој првој и доминантној наративној равни долазе до изражаја и типолошка својства историјског романа, поготово онда када су са доста пажње приказане околности настале након смрти краља Александра Карађорђевића у атентату у Марсеју 1934. године, затим конкордатска криза (1935-37), те почетак Другог свјетског рата у Краљевини Југославији и поготово трагични живот Срба у окупираној Војводини у току тог рата. Посебну трагичку кулминацију тај наративни романескни план добија у погромима Срба и Јевреја у већ поменутих рацијама мађарских фашиста у току јануара 1942. године.

Развојни пут главног јунака Василија Теофановића обликован је кроз три доминантне животне фазе: рано дјетињство, школовање, свештенички позив. Јунаково рано дјетињство обиљежено је трагичним животним околностима, условљеним мрачном фигуром настраног оца, пијанице и коцкара, који се насилнички односио према супрузи и сину, те који на крају упропаштава сву имовину, запада у трговачке дугове, а затим извршава самоубиство. Касније године раног дјетињства и одрастања у знаку су двије доминантне личности, мајке која је у потпуности била посвећена своје сину, као и дједа, попа Јована из Ђурђевог, у чију су се кућу доселили након породичне трагедије. Нарочито је фигура дједа заштитника доминантна у психолошком профилисању дјечакове ране личности и у потпуности му замјењује фигуру изгубљеног оца. Дјед се брине о дјечаковог основном школовању, а затим га шаље у новосадску гимназију, те последице завршене гимназије у Карловачку богословију. Мада је друга доминантна животна фаза, раздобље школовања, сасвим у знаку јунакових успјеха и потпуне среће и задовољства, на крају ће бити обиљежено једном несугласицом са дједом, који није био спреман да

подржи искрену унукову амбицију и финансира његов одлазак на универзитет у Беч да тамо студира математику и постане професор. Дједова жеља да унук настави породичну свештеничку традицију и упути се на богословско школовање у Сремским Карловцима, на крају се остварује, након читавог низа јунакових неуспјешних покушаја да обезбиједи стипендију за студирање у иностранству. Тиме се дефинитивно одређује животни пут главног јунака.

Приказивање свештеничких година Василија Теофановића представља најобимнији дио романескног казивања, а у знаку је животних успона и падова, који су неминовни у свачијем животу, али су у животу главног јунака овог романа повремено попримали веома драматичне облике и трагична искуства. Остварење животних идеала најизразитије је у бројним свештеничким успјесима младог и амбициозног свештеника одмах након што је добио епархију у Чуругу. Огледало се то у преданом богослужењу, у просвјетитељском дјеловању и потпуној окренутости према својим епархијанима, а врхунац тог дјеловања представља предвођење акције за уређивање старе и вриједне чурушке цркве, за израду њеног вриједног иконостаса и слично. Приликом наративног обликовања треће животне фазе главног јунака, његових свештеничких година у Чуругу и породичног живота са младом попадијом Радицом, такође свештеничком кћерком, Сима Жикић значајно усложњава романескно приповиједање, тако да је доминантна проспективна нарација прожета и бројним ретроспективним епизодама, а приповиједање се грана у више паралелних прича, међу којима је свакако умјетнички најзаокруженије казивање које се односи на животну предисторију будуће јунакове супруге, кћерке новосадског свештеника Михаила, која је образовање на Вишој девојачкој школи у Београду прекинула након друге године због очеве болести. Та романескна дигресија веома је важна и за мотивацију каснијих брачних односа Василија и Радице, јер изненадни прекид дјевојкиног школовања, а потом и брза удаја за младог клирика Василија, прекинула је њену велику љубав са младићем Ненадом, студентом технике у Београду. Тај љубавни заплет у роману мотивисан је и бројним преплетима судбина, препознавањима и трагичним искуствима и значајно доприноси приближавању овог дјела сентиментално-љубавним повијестима епохе романтизма. То се нарочито огледа у чињеници да је главни проводација за удају Радице за Василија био чурушки учитељ Обрад, рођени Ненадов брат, који наравно није знао за братову љубав са овом дјевојком. Читавом заплету додатну моралну димензију даје и моменат касног препознавања, јер ће се испоставити да је Василије као гимназијалац у Новом Саду становао баш у Ненадовој и Обрадовој кући, те да су му они у једном раздобљу школовања били веома блиски другови. Романескно преплитање животних судбина и неочекивани сусрети и препознавања јунака присутни су и у неким каснијим епизодама,

као што је она из Васиних удовичких дана када се упознао са младом удовицом Славицом (Славком) Манојловић. Испоставиће се да су се познавали још од раних младалачких дана, када је Васа као новосадски гимназијалац био подстанар у Кући Славкиних родитеља. Посебности тог сусрета доприноси и чињеница да је Славка у првом браку била удата за Васиного школског друга Цвеју из Ђурђева и да је с њим изродила два сина.

Могло би се рећи да је јунакова породична и брачна идила трајала све док је била жива његова мајка, анђеол заштитник свога сина јединца и његове породице, а одмах након њене изненадне болести и смрти, долази до потпуног нарушавања брачне идиле. У роману је то приказано кроз мотив прељубе који је починила попадија Радица, након поновног сусрета са Ненадом и након распламсавања њихове старе љубави, а завршава се трудноћом и смрћу на порођају ове младе жене, чиме је на трагичан начин платила своје гријехе. Међутим, управо тада започиње потпуна породична калварија свештеника, који иако је био самохрани отац двоје немоћне дјеце, није према црквеним канонима имао право на склапање новог брака. Управо у том дијелу романа, у којем долази до изражаја свештеничка борба да сачува дјецу и да их изведе на пут, романескна нарација се развија у два правца. Према обликовању читавог низа неуспјешних покушаја да пронађе поуздану жену која би му се старала о кући и дјечи, врхунац представља трагикомично искуство са београдском „васпитачицом“ Еленором Вест, коју је пронашао преко новинског огласа. Послије читавог низа ружних искустава, свештеник проналази младу удовицу Славицу Манојловић, која ће се доселити у његову кућу са своја два малољетна сина и достојно се бринути о свештениковој дјечи и читавом домаћинству.

Интересантно је напоменути да је и овај сусрет романескно обликован кроз мотив препознавања, јер ће се испоставити да су се познавали још од гимназијских дана, када је Васа био подстанар у кући њених родитеља. Међутим, управо Славкин долазак у кућу Василија Теофановића отвара читаву бујицу етичких проблема и искушења за овог јунака, јер је са једне стране имао моралну дужност да обезбиједи нормалан законски статус и очува друштвени углед своје нове животне сапутнице, а са друге стране био је изложен притисцима и оптужбама црквених власти, због чега је ишао и на аудијенцију код владике, да се понаша неканонски и да је обавезан да удаљи незакониту супругу из куће. Све то мотивише и тај други правац романескне нарације, који је заснован на полемичким расправама и есејистичком поступку, а у којем главни јунак покушава да оправда своје поступке и у којем покреће читаву акцију новооснованог свештеничког удружења које се борило за своја социјална права, као што је право на пензију, те на породична права, и то прије свега право на законско склапање другог брака у случајевима кад би дошло да преране и трагичне смрти свештеникове супруге.

Посебну димензију романескног казивања представљају епизоде засноване на сновидовној фантастици, у којима се на посебан начин мотивишу неке трагичне или неизвјесне и мучне животне епизоде. Наративна фантастика обликована је кроз три јунакова сновидовна сусрета са „црним калуђером“, који му сваки пут нуди да испије по гутљај некакве црне и горке течности („тешке и опоре по укусу“). Сваки од тих сусрета наговјештава трагичне животне догађаје, а црни калуђер израста у симбол трагичне животне судбине. Први сусрет одиграва се као непосредна најаву скоре смрти јунакове мајке, за коју је био снажно везан и која је била заштитник његовог дома и породице. Други сусрет са црним калуђером и испијање другог гутљаја отрова из чаше живота одвија се непосредно пред смрт младе супруге. Том другом сусрету претходила је још једна сновидовна визија, у којој се јунаку јавља слика змије која сипа отров у чашу пића његове младе жене, чиме је додатно мотивисана јунакова брачна несрећа, гријех прелјубе који је починила његова млада жена, а затим и скоро њена смрт на порођају. Трећи сусрет са црним калуђером, који му нуди да сркне посљедњи гутљај отрова из чаше живота, одиграва се у јануару 1942. године, непосредно најављујући јунакову смрт у божићним рацијама мађарских фашиста и бестијалним погубљењима бројних српских цивила.

У завршним епизодама романескног обликовања животног пута главног јунака трагичка димензија поприма застрашујућа обиљежја, а након смрти Васиног сина Бате и саме Васине погибије, убрзо ће услиједити и ненадана освета. Пошто се избеумљени крвник усмјерио на потјеру за Славком да би и њу убио у свештеничком породичном дому, ова храбра жена га из засједе, пошто се пијан саплео преко прага и улетео у кухињу, убија ударцем сјекире.

У завршним сегментима приповиједања, након временске дистанце од неколико година, упознајемо се са епилогом романескне судбине Василија Теофановића. Покрај споменика који су послуже окончану рата на обали Тисе ослободиоци подигли жртвама фашистичких злочина, приказана је слика старице Славке и двојице њених синова Милана и Ивана који су дошли да запале свијећу за покој душе свога невинно страдалог добротвора и његовог сина. Тиме је симболички заокружена основна идеја романа да упркос трагичким искушењима и животним патњама и страдањима, који су вјерни пратиоци бројних судбина, човјек никада не смије заборавити да је дошао на свијет да би чинио добра дјела и да ће само по њима бити упамћен код потомака.

2.0. Романи *Говор срца* и *На своме послу* протојереја Симе Жикића углавном представљају традиционални стилски израз свога времена из прве половине 20. вијека. Написани су изразитим реалистичко-миметичким

поступком, са пажљивом узрочно-последичном мотивацијом приказаних догађаја и психолошком карактеризацијом поступака јунака. Свакако да то нису дјела која улазе у врхунска достигнућа српске књижевности међуратног раздобља, али употпуњују регионалну слику књижевности, на прави начин представљају заборављену личност свога творца, те обогаћују наша сазнања о културном и духовном животу у наведеном времену и простору.

Цитирана литература

- Максимовић 2010: Максимовић, Горан. У вртлогу историје. Поговор у књизи: Сима Жикић. Говор срца. Едиција „Завештање“. Књига 1. Народна библиотека „Његош“. Књажевац. - с. 272-277.
- Милошевић-Мицић 2010: Милошевић-Мицић, Милена. Сима Жикић, прота књажевачки, као хроничар свог времена. Предговор у књизи: Сима Жикић. Говор срца. Едиција „Завештање“. Књига 1. Народна библиотека „Његош“. Књажевац. - с. 7-11.
- Стојадиновић 2010: Стојадиновић, Владана. О овом издању. Поговор у књизи: Сима Жикић. Говор срца. Едиција „Завештање“. Књига 1. Народна библиотека „Његош“. Књажевац. - с. 277-279.

Goran M. Maksimović

TWO MANUSCRIPTS FROM THE WRITTEN HERITAGE OF ARCHPRIEST SIMA ŽIKIĆ *(Govor srca, na svome poslu)*

Summary

The paper analyzes two novels (*Govor srca*, *Na svome poslu*) from the written heritage of Archbishop Sima Žikić (1878-1964). The period of writing and editing these two manuscripts (the period between the two World Wars and the years after the Second World War) is mentioned, followed by their thematic and artistic interpretation. A special attention in the paper is given to its genre typology, novelistic composition, dominant artistic procedures, hero characterization, blending of biographical facts and real life and history events with the functional narration and elements of narrative fiction. In the last part of the research, the author emphasizes the importance of these two manuscripts and comments on their position in the history of the Serbian literature in the first half of XX century.

Key words: manuscript, literary heritage, novel, biography, fiction, fantasy, narrative forms, composition, genre typology